

ATK — kielen pilaaja?

I.

Lukija huomaa, että olen haastavan otsikon jälkeen kirjoittanut kysymysmerkin. Vastausta kannattaa etsiä moneltakin taholta.

Tietokoneilla pelaaminen koituu nykyaikana meidän kaikkien hyödyksi; se on välttämättömyys, jota ilman elämä tuskin olisi enää mahdollista. Mutta kun nouseva polvi istuu illat pitkät ja yösydämetkin paitsi television myös yhdenlaisten tietokoneiden – tietokonepelien – ääressä, sitä kuluu samalla se aika, jonka se voisi käyttää lukemiseen ja lukutaitonsa kehittämiseen. Siinä uhkaavat sekä elämysmaailma että äidinkielen hallinta latistua ja jäädä keskenkasvuisen tasolle. Niin väittävät jotkut.

Tekstinkäsittelylaitteista – tekstinmuokkaimista – on tullut monen aikuisen tärkeä apu heidän koostaessaan, viimeistellessään ja tallentaessaan tekstejä. Mutta entä jos kasvava polvi jo peruskoulussa totutetaan näpertämään viestinsä muokkaimen avulla, ennen kuin se kunnolla hallitsee äidinkielen oikeinkirjoituksen perusteet ja käsin kirjoittamisen taidon? Optimistit arvelevat, että tuloksena voi olla kirjoitustaidon uusi kukoistus, pessimistit taas uumoilevat kirjoitustaidon lopullista romahdusta.

Jätän nämä luku- ja kirjoitustaidon uutta vaihetta koskevat väitteet ja arvelut lukijain punnittavaksi. Sen sijaan tarkastelen lähempää yhtä näkemääni väitettä. On väitetty, että tietotekniikka on kyllästämässä kielemme sulamattomilla englantilaisilla lainasanoilla vähän samaan tapaan kuin pörssi. Pörssin osalta jo lehtien taloustoimittajat ovat pitämässä huolta siitä, että yleisö ymmärtää insidien uumoilevan splittausta, kun buumi on korkeimmillaan. Entä tietotekniikka?

»Pollauksen tulokset nääs viedään draiville. Jos *softa* on okei, sen kun *input* laitetaan *hardiin* vaan ja avuks *menut* ja *luupit*. *Autputista* näkyy kaikki *speksit*.

Otetaan ulos printterille tai vaikka plotterille, ja flopeille sen voi sit ajaa kryptattuna.»

Väittääkö joku, ettei englantia tartu? Joku voi sanoa jopa, että siinä on mahtava imu.

Siksi on hyvä tietää, että Tietotekniikan liitto (entinen Tietokoneyhdistys) on jo tasan kaksi vuosikymmentä koettanut torjua alaltaan englantilaisuuden liikaa imua ja yleensäkin kehittää suomalaista tietojenkäsittelytermistöä. Liiton sanastoryhmä on julkaissut vuonna 1985 jo neljäntenä painoksena *Atk-sanakirjan*, josta alan keskeinen termistö lyhyine selityksineen löytyy suomen, englannin, ranskan, ruotsin, saksan ja venäjän kielellä.

Sanakirjasta näemme – jos emme muuten tiedä –, että »pollaus» on suomeksi *kiertokysely*. »Drive» taas on *asema*. »Softa» ja »hardi» (*software* ja *hardware*) tarkoittavat *ohjelmistoa* ja *laitteistoa*. Joskus ehdotetut leikkilliset *pehmo* ja *kovo* eivät näy saaneen sanastoryhmän hyväksyntää, vaikka luulisi niillekin löytyvän sijansa silloin kun ei haluta puhua aivan terminologisen yksivakaasti.

»Luuppi» ja varsinkin »menu» ovat ehkä harvemman tuntemaa slangia. »Luuppi» tarkoittaa tietynlaista toistettavaa käskysarjaa, *silmukkaa*. »Menu» taas on keskustelevalle tietojenkäsittelyn toiminto, jossa käyttäjä valitsee seuraavan toiminnon; uusi, lehdisissäkin jo nähty vastine on *valikko*. Siinä on suomen *valikoida*-verbi saanut takaperojohdon tietä itselleen kantasanan. Eikä »speksi» tarkoita suinkaan riehakasta harrastelijanäytelmää vaan ammattilaisen käyttöön tarkoitettua totista *määritystä* tai *erittelyä* (englannin *specification*).

»Input» on jo kauan ollut eri yhteyksissä joko *syöttö* tai *syötös*; nytemmin syötöksen on korvaamassa *syöte*. »Output» on vastaavasti *tulostus* tai *tuloste*, ja se voidaan saada paperille *kirjoittimen* (»printterin») tai *piirturin* (»plotterin») avulla. »Floppeja» (englannin *floppy disk*, *disketti*) on slanginomaisessa arki-

kielessä sanottu jo jonkin aikaa »lerpuiksi». Asiatyylissä ne ovat *levykeitä*, ja niissä säilyy jopa *salakirjoitus* eli »kryp-
taus».

Tuskin tietotekniikka semmoisenaan on ainakaan suomen sanastoa pilaamassa. Siltä tuntuu, kun silmäilee Atk-sanaston yli 1 800:aa suomalaista termiä, jotka melkein kauttaaltaan vaikuttavat kielellisesti hyvin harkituilta ja osuvilta. Eri asia tietysti on, jos alan ihmiset sanastotaan piittaamatta harrastavat kielenpilausta. Heille sanasto hyvin sopisi iltalukemiseksi, ja sopii se muutenkin aikaansa ja aikansa kieltä seuraavalle suomalaiselle, kenen vain kukkaro kestää. Kirjan sisältö on arvokas ja ehkä sen mukaisesti hintakin vähän kallis: kirjan ainoa merkittävä miinus.

2.

Äskeiset esimerkkini – hardit ja softat, printterit ja plotterit, draivit, flopit ja kryptaukset – olivat niin sanoakseni raa-koja englantilaislainoja. Niille on sanakirjassa onnistuneesti pyritty löytämään kevyitä ja havainnollisia suomalaisia vastineita.

Mutta samassa sanakirjassa on kannanottoja myös paljoon muuhun vierasperäiseen sanastoon. Valtaosa tuosta sanastosta on ns. vierassanojen yleisintä tyyppiä, siis pohjaltaan latinalais- tai kreikkalaisperäistä termistöä, jollaista eri aloilla käytetään pitkin Eurooppaa ja maailmaa.

Katsotaan vaihteeksi vaikka lääkärin ammattikielen vierassanoja. Niissä on sellaista sanastoa, joka keveytensä ja nasevuutensa takia luontuu jokamiehenkin suuhun: *poliot* ja *virukset*, *kirroosit*, *kattarit* ja monet muut. Hieman hankalampia ovat äännerakenteensa takia jo *bakteerit*, *tuberkuloosit*, *struumat* ja *trakoomat*.

Niitäkin on sentään kestettävä, varsinkin kun tarjolla ei ole kilpailukykyistä suomalaista vastinetta. Mutta vaikeampi on jo jokapäiväisen puheen todistuksen

mukaan kestää *infarktia*, *elektrokardiogrammia* ja *enkefaliittia*. Tarpeetontakin niitä on kestää, kun käytettävissä ovat *sydänekäyrä*, *sepeltukos* ja *aivotulehdus*.

Mitä raskaampi vierassana ja mitä su-
lavampi suomalainen vastine, sitä suurempi syy on suosia suomalaista. Ja vielä: mitä laajempien piirien käyttöön tuollainen raskas sivistyssana tulisi, sitä tärkeämpää on etsiä sille käteenkäyvä vastine.

Suunnilleen tätä linjaa tuntuu Atk-sanakirjassakin noudatetun. Semmoiset uudet vierassanat kuin *proessori* ja *konsent-raattori* on siinä tuoreeltaan korvattu suomennoksilla *suoritin* (mikrosuoritin) ja *keskitin*. Latinan pohjalta englannissa vääntynyt *editoiminen* on vaihdettu *muokkaamiseksi*; jos siis tekstiä tai yleensä tietoa havainnollistetaan esityskelpoisemmaksi, sitä yksinkertaisesti muokataan eikä enää »editoida».

Prosessointi on suomeksi *käsittelyä*: tekstinkäsittely = text processing, tietojenkäsittely = data processing, etäkäsittely = remote processing. *Sekvenssi* on *järjestys*; tämä monilla aloilla muotiin tullut termi voitaisiin matematiikan tapaan korvata usein myös sanalla *jono*. Sen sijaan joskus nähdyissä »seuraannossa» ja »seurannossa» tuntuu olevan tekosanan makua. »Sekventiaalinen organisaatio» on yksinkertaisesti *peräkkäisjärjestys*.

Moni on tainnut miettiä, mikä on se *digitaalinen*, johon saamme vilkuilla jopa rannekellojen »digitaalisessa näytössä». Ei se ole sen kummempaa kuin *numeerinen*; »digitaalinen näyttö» on *numero-näyttöä*. Englannin *digit* tarkoittaa kaikkia 0:n ja 9:n välisiä numeroita, ja sen takana on sama latinan *digitus* 'sormi, varvas', joka lääkintäalan kielessä on yrittänyt tunkeutua suomeen jopa jalkasilsan nimessä »interdigitaalimykoosi». 0:sta 9:ään voi laskea sormin ja miksei varpainkin.

Ei Atk-sanakirja silti jäykän puristinen ole. Sellaiset uudet sivistyssanat kuin *emulaattori*, *literaali* ja *modulaarinen* ovat

Kielemme käytäntö

saaneet jäädä paikoilleen. Emulaattori tarkoittaa tietynlaiseen tarkoitukseen käytettävää laitetta tai laitteen osaa, tavallisesti mikro-ohjelmaa. *Literaali* on ohjelmassa sellaisenaan esitettävä vakio; suomeen kyllä odottaisi tämän englantilaismallisen asun sijasta asua *litteraali*. Niinhän meillä puhutaan lomalitteroistakin ja nauhoitetun puheen litteroinnista, ei »literoinnista». Ja *modulaarista* on se, mikä koostuu moduuleista – määräjaisista palasista – tai niitä käyttää.

Oma pulmansa on sitten vanhojen siivistyssanojen käyttö uusissa, englannin mukaisissa merkityksissä. *Generaattorin* tunnemme varsinkin sähköalalta; tietotekniikassa sen sijaan esitetään *kehittäjä* (ohjelmankehittäjä, raportinkehittäjä). Eikä alan sanasto suosita suomeen raskasta »informaatioteknologiaa» vaan kevyttä *tietotekniikkaa*. Parissa vuodessa se onkin tunkenut läpi suomalaisen kielenkäytön: huima näyte iskevän sanan mahdollisuuksista iskusanana.

Osattaisiinpa muussakin »teknologiasa» ja sen kehittämiskeskuksissa ottaa ajasta vaarin ja seurata perässä. Se mitä nykyään sanotaan englannin mallisesti »teknologiaksi», on tavallisesti pelkkää *tekniikkaa*.

TERHO ITKONEN